

Egy évtizeddel ezelőtt lázas szervezőmunka zajlott tanszékünkön. A titkos küldetés „célpontja” pedig tanszékvezető professzorunk, Font Márta volt, akit akkor 60. születésnapjára szeretttünk volna meglepni egy ünnepi tanulmánykötettel. Az akadályt sikerrel vettük, ugyanis az ünnepelt elmondása szerint ő semmit sem sejtett „összeesküvésünkről”. Meglepettséggel átjárt meghatottsága pedig érzékelhető is volt mindenki számára, aki részt vett a 2012. május 11-én tartott születésnapjára köszöntésén, amikor átnyújtottuk számára a tisztelegő kötetet. Tíz év elteltével hasonló előkészületek zajlottak, természetesen ezúttal is *sub rosa*. A célkeresztben lévő személy most is Font professzor asszony, és a fő konspirátorok és a „tettetársak” is többé-kevésbé megegyeznek a korábbi akcióban résztvevőkkel. E tanulmánykötettel Font Márta szakmai munkássága előtt tisztelegnek tanítványai, kollégái és pályatársai 70. születésnapja alkalmából.

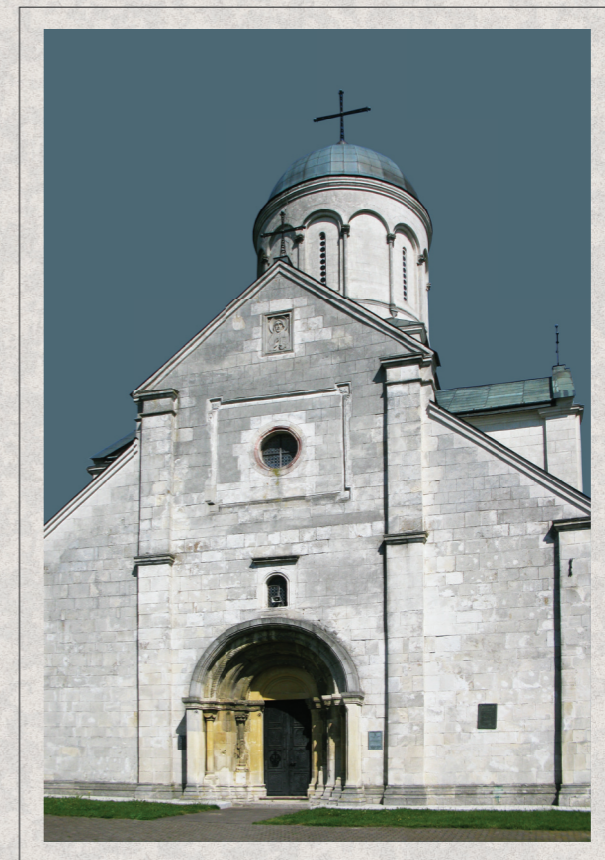
Ruscia • Hungaria • Europa

Ünnepi kötet FONT MÁRTA professzor asszony 70. születésnapjára

• Ruscia • • Hungaria • • Europa •

Ünnepi kötet
FONT MÁRTA
professzor asszony
70. születésnapjára

KRONOSZ KIADÓ

• Ruscia •
• Hungaria •
• Europa •

Ünnepi kötet
FONT MÁRTA
professzor asszony
70. születésnapjára

Szerkesztette

BAGI DÁNIEL – BARABÁS GÁBOR – FEDELES TAMÁS – KISS GERGELY

Kronosz Kiadó
Pécs, 2022

A kötet megjelenését támogatta:

MTA – PTE – ELTE Középkori magyar egyházi archontológia
1000–1387 Kutatócsoport
Pécsi Tudományegyetem Egyháztörténeti Kutatóközpont
A PTE BTK Középkori és Koraiújkori Történeti Tanszéke

A borító Myroslav Voloscuk a Pantheleimon-templomot
ábrázoló fotójának felhasználásával készült.
Font Márta portréfotóját Mánfai György fotóművész készítette (2021)

ISBN 978 615 6339 45 4

© Szerzők, 2022

© Szerkesztők, 2022

© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2022

Tartalom – Table of Contents

Köszöntő	9
Laudatio	11
Tabula Gratulatoria	13
ÁRVAI TÜNDE	
Egy birodalmi grófnő a Magyar Királyságban: Cillei Anna	15
BAGI DÁNIEL	
A 14–15. századi lengyel elbeszélő források és a lengyel annalisztika magyar adatainak kutatási lehetőségei	31
BARABÁS GÁBOR	
„ <i>ipsius ducis et prefati regis</i> ”. A magyar királyi család és a pápai küldöttbírótság a tatárjárástól a 13. század végéig	45
BÁLING PÉTER	
A magyarok országáról, melyet hajdan Pannóniának hívtak. Jakob Unrest Magyar Krónikája	61
BÁRÁNY ATTILA	
A Hit Védelmezője és a török	75
BÉLI GÁBOR	
A nők rendelkezési joga Magyarországon az Árpád-korban	103
BÓTOR TÍMEA	
Moszkva uralmának hármas rendszere az 1340-es évektől a 15. század közepéig	119
BUJÁK GÁBOR	
A szepesi prépost és a plébánosok. A szepesi százszok megtelepedése az egyháztörténet szemszögéből	135
BUZÁS GERGELY	
Mosaburg – Zalavár kora középkori templomai	152

CSEERNUS SÁNDOR	
Tölgyfa alatt terem az igazság, avagy az ecsettel írott történelem	213
FARKAS CSABA	
Lackfiak és familiárisaik a 14. század közepén	228
FEDELES TAMÁS	
Újabb adatok Pécs 15. századi történetéhez	244
HORVÁTH ILLÉS	
Megjegyzések a Sárkányos Társaság alapításának történetéhez.	
Az életet adó Szent Kereszt és Szent György mártír szíve	256
HUNYADI ZSOLT	
Eufrozina királyné, a dinasztia és a johanniták:	
egy újragondolt kontextus	273
JANKOVITS LÁSZLÓ	
Városlakó és vadász. Jacobus Piso: <i>Ad Leptam</i>	293
NORBERT KERSEN	
Hungary as a Place of Exile in the Middle Ages	300
KISS GERGELY	
„ <i>Facultatem concedit conferendi beneficia</i> ”. Külföldiek	
magyarországi egyházi javadalmakban a 14. század első felében	321
KÖRMENDI TAMÁS	
Imre király és András herceg trónviszálya	
a dalmáciai Tengeremelléken	354
MAKAI JÁNOS	
Fejedelmek és püspökök Északkelet-Ruszbán	
a 13. század első harmadában	372
MALÉTH ÁGNES	
Johannes de Amelio 1339-es átiratai. Adalékok	
az AAV AA Armaria I–XVIII fond magyar vonatkozású	
okleveleinek történetéhez	388
OBORNI TERÉZ	
János király szakácsa, Bereckfi Mihály	403
ORSÓS JULIANNA	
Kiskorúak és gyámoltalanok a Laienspiegelben	414
PETNEKI ÁRON	
„ <i>Holnap, ha Isten adja, mindkét mecsetben Te Deumot énekelünk.</i> ”	
Sobieski és a felszabadító háborúk szécsényi epizódja,	
1683. november 10.	426

PETROVICS ISTVÁN	
Elöljárók, városvezetés és oklevéladás a középkori és kora újkori Temesváron	444
PÓSÁN LÁSZLÓ	
Az észak-atlanti szigetek a Hanza-kereskedelemben	460
REICH SZABINA	
A fémművesség emlékei a középkori Székesfehérváron	482
RIBI ANDRÁS	
A prépost és a káptalan egyezsége 1512-ben. Megjegyzések a fehérvári falakon kívüli Szent Miklós-társaskáptalan késő középkori történetéhez	510
F. ROMHÁNYI BEATRIX	
Kálmán herceg és a pálosok	529
SASHALMI ENDRE	
Nyikolaj Mihajlovics Karamzin, „ <i>Egy orosz állampolgár véleménye</i> ” (1819) című feljegyzésének politikai kontextusa és eszmeisége	536
SOLYMOSI LÁSZLÓ	
A zágrábi püspökség helye az Árpád-kori egyházszervezetben	549
SROKA, STANISŁAW A.	
I. (Jagelló) Ulászló magyar király titkai	565
SZENDE, KATALIN	
Narrating a Location. Foundation Stories of Cathedral Cities in East Central Europe	575
SZENDE LÁSZLÓ	
Zichy István és a magyar őstörténet	600
THOROCZKAY GÁBOR	
Gyulafehérvár korai egyházi történetéhez. A Hierotheos-féle térítés	618
VARGA BEÁTA	
Az ukrán nemzeti újjászületés kezdeti szakasza Galíciában 1772-től a „Népek Tavaszáig”	628
VÉGH FERENC	
„Domina Helena Zriniana [...] mortem eluctata [...] anno Salutis MDCCIII. aetatis LX. die XVII. Februarii”. Mikor és hol született Zrínyi Ilona?	641
VESZPRÉMY LÁSZLÓ	
Egy világkrónika rétegei. Johannes de Utino folytatója (BAV, Ott. Lat. 479)	653

PETROVICS ISTVÁN	
Elöljárók, városvezetés és oklevéladás a középkori és kora újkori Temesváron	444
PÓSÁN LÁSZLÓ	
Az észak-atlanti szigetek a Hanza-kereskedelemben	460
REICH SZABINA	
A fémművesség emlékei a középkori Székesfehérváron	482
RIBI ANDRÁS	
A prépost és a káptalan egyezsége 1512-ben. Megjegyzések a fehérvári falakon kívüli Szent Miklós-társaskáptalan késő középkori történetéhez	510
F. ROMHÁNYI BEATRIX	
Kálmán herceg és a pálosok	529
SASHALMI ENDRE	
Nyikolaj Mihajlovics Karamzin, „Egy orosz állampolgár véleménye” (1819) című feljegyzésének politikai kontextusa és eszmeisége	536
SOLYMOSI LÁSZLÓ	
A zágrábi püspökség helye az Árpád-kori egyházszervezetben	549
SROKA, STANISŁAW A.	
I. (Jagelló) Ulászló magyar király titkai	565
SZENDE, KATALIN	
Narrating a Location. Foundation Stories of Cathedral Cities in East Central Europe	575
SZENDE LÁSZLÓ	
Zichy István és a magyar őstörténet	600
THOROCZKAY GÁBOR	
Gyulafehérvár korai egyházi történetéhez. A Hierotheos-féle térítés	618
VARGA BEÁTA	
Az ukrán nemzeti újjászületés kezdeti szakasza Galíciában 1772-től a „Népek Tavaszáig”	628
VÉGH FERENC	
„Domina Helena Zriniana [...] mortem eluctata [...] anno Salutis MDCCIII. aetatis LX. die XVII. Februarii”. Mikor és hol született Zrínyi Ilona?	641
VESZPRÉMY LÁSZLÓ	
Egy világkrónika rétegei. Johannes de Utino folytatója (BAV, Ott. Lat. 479)	653

WEISZ BOGLÁRKA	
Bocabánya középkorinak vélt oklevelei	671
ZSOLDOS ATTILA	
Kérdések a jászok magyarországi történetének korai szakaszához	700
Interjú Prof. Dr. Font Mártával	719

OBORNI TERÉZ

János király szakácsa, Bereckfi Mihály

Mártának szeretettel, pécsi éveink emlékére

The cook of King John, Michael Bereckfi

Compared to the Habsburg court, there is rather little information about the members of the court of King John I of Szapolyai. However, some documents have survived, of which the life and family relations of Michael Bereckfi (Bereczkffy), the head chef who also served in the kitchen of King Louis II and John, can be reconstructed. Michael Bereckfi came from the village of Vid in Somogy County, where the cooks serving in the royal court lived. The cook received a nobility and coat of arms as Bereky from King John I, sometime in the second half of the 1520s. After that he was constantly in the service of King John, and from him he received a stone house in Buda, and then in 1532, together with the king's court, he moved to Lippa (Lipova, Romania) and lived here for the rest of his life. He bought a house in Lippa and made a will here in 1536. We can then follow his life until 1544. The Latin coat of arms and his testament are published in the study.

Keywords: King John I. Szapolyai, cook, Royal Court of King John I, Michael Bereckfi

Noha a kora újkori királyi udvarok, köztük a Habsburg királyi udvar személyzetéről és étkezési ceremóniáiról is vannak ismereteink, a történeti források nem kényeztettek el minket a János király udvartartásához kapcsolódó szolgálattévők tekintetében.¹ Így még izgalmasabb, hogy szerencsésen fennmaradt néhány dokumentum, amelyekből egy II. Lajos és Szapolyai János király konyháján is szolgáló főszakács, nevezetesen Bereckfi Mihály életútja és családi viszonyai rekonstruálhatók.²

¹ L. összefoglalóan és bőséges szakirodalommal: BENDA 2014. 210–234.

² Bereckfi személye nem ismeretlen a családtörténeti szakirodalomban. A szakácsmestert Bereky néven említi: ZOLNAY 1970. 57.; FÜREDER 2018. 130. A szakácsmestert Bereczky néven említi, és lippai megtelepedéséről ad hírt: MÁRKI 1892. 428.; EISENKOLB 1894. A családról helyes néven (Bereczkffy), de részben téves adatokkal említést tesz: LENDVAI 1896. 25.

Bereckfi Mihály személye – igaz, helytelenül, Bereky néven – először II. Lajos király budai konyhájának szakácsai között tűnik fel, miként az 1525. évi királyi számadáskönyv adatai bizonyítják. Bereckfi ekkoriban feltehetően már jó néhány éve szolgált szakácmesterként a budai királyi udvarban, mégpedig Majláth (Majlád) István királyi sáfár (*dispensator regie Majestatis*) irányítása alatt.³ A később az erdélyi politikai életben is jelentős szerepet vivő Majláthról van szó, aki egyik vezéralakja volt az 1539–1540. évi János király elleni lázadásnak, de ekkoriban még, 1525-től kezdve, a rangos királyi sáfári pozíciót töltötte be a budai várban.⁴ A sáfár irányította ugyanis a királyi konyha tevékenységét, ő rendelkezett a „konyhapénzzel”, azaz ő fizette a konyhai személyzetet, ő gondoskodott a konyha szükségletére igényelt élelmiszerekről és egyéb eszközökről, tehát a szakácsok, sőt a főszakács fölött álló főtisztviselő volt.⁵

Mihály mester Mohács után is Budán maradt és János király szolgálatába állva folytatta ura elégedettségét minden bizonnyal elnyerő munkáját. A szakácmester I. János királytól ugyanis hamarosan nemességet és címeradományt kapott, amely ugyan keltezetlenül került be a nevezetes Istvánffy-féle formuláskönyvbe, de feltételezhetően még az előtt került kiadásra, hogy János király 1528 márciusában Lengyelországba távozott. A király „Bereky” Mihály mesternek mint a királyi szakácsok fejének (*cocorum nostrorum primario*) kiadott oklevelében a szakácmester érdemeit taglalva a főzésben és a lakomák összeállításában, lebonyolításában való jártasságát emelte ki (*preter illam tuam coquendi ac condiendorum epulorum peritiam*), mint amiről már Lajos király udvarában is biznyságot tett, és mint amivel kiérdemelte a rangos adományt. Emellett természetesen a királyhoz való hűségét is szokás szerint megemlítették az oklevél *narratió*jában, ámbar lehetséges, hogy ez esetben itt nem pusztán egyszerű szófordulatról volt szó, és Mihály szakácmester talán azokban a hónapokban is királyja mellett szolgált, amikor 1528 márciusától novemberéig Lengyelországban tartózkodott, majd visszatérése után hosszabb ideig Lippán tartotta királyi rezidenciáját.

A fentebbi feltételezést, mármint, hogy a szakács a királyi udvartartás tagjaként, foglalkozása révén is sokat lehetett a király közelében, a címerkép történetének elbeszélése is alátámasztani látszik. De mindenekelőtt ismerjük meg a címerképet, amelyről csak leírással rendelkezünk. Eszerint az ötszögletű, kék színű pajzsnak a mezejében három nyúl van: olyanok, mintha futnának, és sorban egymást követnék, s míg ezek közül az elsőt, úgy látszik, a nyakán és szügyén

³ Bereky Mihály nevét említi: FRAKNÓI 1877. 209. és FÓGEL 1917. 125.

⁴ Vö. VARGA 2001.

⁵ FÓGEL 1907. 125.; BENDA 2005. 25.; BENDA 2014. 218–129.

két nyíl [ütötte át], mégpedig úgy, hogy hegyük hosszan kiáll, addig a hátulsókat egy-egy nyíl ütötte át.⁶ Az oklevél szövege a különleges címerkép keletkezésének háttérét is felfedi előttünk. Leírását követően, afféle pótlólagos *narratió*ként került be az oklevélbe a János király nevében elbeszélte történet, amely szerint, amikor egyszer a király, úton lévén, vadászatra szánta el magát, hogy az utazás unalmát enyhítse, három nyulat vett észre. Közülük az egyiket, úgy, ahogyan az oklevélbe foglalt ábrázolás mutatja, nyíllal lelőtte, és Mihály mester volt az első, aki ennek a cselekedetnek az emlékét a maga és örökösei számára címerben megörökíteni kérte. Talán nem túlzás az elmondottak alapján arra gondolni, hogy a szakácmester a király környezetében tartózkodva, talán éppen egy általa készített vacsora alatt értesült a vadászkalandról.

Az tehát kiderül a címereslevélből, hogy a téves Bereky családnév ez alapján terjedt el a későbbi szakirodalomban, és az is, hogy a címereslevelet minden bizonnyal megfogalmazó királyi titkár, Bácsi Ferenc a címerképet egyeztetette a királlyal. Legalábbis erre utal az Istvánffy-stylionariumban lévő bejegyzés végén az a megjegyzés, miszerint a pajzsot tartó két mezítelen ember alakját a király nem engedélyezte. Ehelyett egy ezüst sisak jelenik meg a címerpajzs fölött, amelyről sisaktakaróként a szokásokhoz híven különféle virágok és levelek omlanak le, és a pajzsot körül ölelik.⁷

Ha a királyi konyhán szolgáló főbb tisztséget viselő személyeknek, köztük a szakácsoknak adott címereslevelek körében keresgélünk, a Bereckfi-adományhoz időben a legközelebb álló címereslevél 1514-ben kelt, amikor is II. Ulászló adott nemességet és címert nagybesenyői Bessenyei Istvánnak, aki akkoriban a királyi borospincék kulcsára (*pincerne claviger*) volt, és a borok megőrzése és felszolgálása során végzett kiemelkedő szolgálataiért (*in conservandis et subministrandis vinis nostris*) kapta az adományt. Az ő személye azért is lehet érdekes, mert 1522-ben ő töltötte be a királyi konyhasáfár előkelő tisztségét.⁸

Bereckfi, aki időközben Szakács Mihályként is feltűnik a forrásokban, még a budai várban szolgálhatott, amikor a fentebbi adományt kapta, sőt az 1530-as évek elején is még Budán élhetett, legalábbis erre enged következtetni egy János király által 1532-ben, Buda városának kiadott parancslevél. Ebből megtudjuk, hogy a ne-

⁶ Az oklevél lelőhelye: Istvánffy-féle stylionarium (Bácsi Ferencnek, János király titkárának a formuláskönyve) EFK Y. IV/55. 12r-v. Az oklevél szövegének egyes részletei és a címerleírás, nem az eredeti helyesírással kiadva: IVÁNYI 1936. 35. Bácsi Ferencről I. BARTA 1987. 205–210. A címerkép leírásának értelmezésében itt köszönöm meg Körmendi Tamás segítségét.

⁷ A címeradományozás és a címereslevél-kiadás kora újkori metódusának részletes bemutatása és elemzése: AVAR 2022.

⁸ DÉCSÉNYI 1891. 63. Az Oláh-féle formuláriumról I. FAZEKAS 2018; MIKÓ 2019.

mes Bereckfi (*Bereczkffy*) Mihály, a király szakácsmestere már korábban megkapta a hűtlenség vétkében elmarasztalt Wolfgang *pannicida* házát, amely a *Thykszer* utcában volt, de a város, a király parancsa ellenére Mihály mestert nem iktatta be a ház birtokába. Ennek oka az volt, hogy az adományozást követően egy bizonyos Bélavári (*de Belwar*) Ferenc deák tiltakozást jelentett be, és azt állította, hogy ezt a házat ő korábban már megkapta a királytól. Mivel azonban – folytatódik az oklevél – Ferenc deák az adományozást követően Batthyány (*Batthyani*) Ferencel egyetemben az ellenséghez pártolt (*ad partem adversam contra nos migraverat*), őt ebben az adományban a király nem részesíti. Ismételten megparancsolta tehát Buda városának, hogy Mihály szakácsmestert iktassák be a ház birtokába, és őt mind Ferenc deákkal szemben, mind pedig mások támadásával szemben, szükség esetén védjék meg.⁹ Mivel Batthyány Ferenc 1527-ben pártolt át Ferdinándhoz, arra is gondolhatunk, hogy ezt a házadományt Bereckfi Mihály akár korábban, azaz már 1532 előtt néhány évvel is megkaphatta.

A budai Tikszer utca, amelyet másként Kalmár utcának is neveztek a korban, a mészárosok üzletei előtt kiszélesedő terület volt, amely a mai Tárnok utca egy része előtt húzódott, és a nevét onnan nyerte, hogy a várbeliek itt tartották a napi baromfipiacot.¹⁰ A hűtlenség vétkében bűnös pannicidáról, azaz posztómetszőről is vannak ismereteink. Kubinyi András kutatásai nyomán tudjuk, hogy Wolfgang Freiburger 1514-ben tűnt fel Budán, amikor is bérbe vett egy posztóárusító boltot. A boltos a karintiai St. Veit an der Glan városából származott, a bécsi egyetemen is folytatott tanulmányokat, majd Budára érkezését követően az 1520-as években a királyi udvar posztóbeszállítója lett. 1525-ben és 1529-ben a város bírása is volt, mígnem 1529-ben a Budát ideiglenesen megszálló törökök megölték.¹¹

Mihály mester életútjára visszatérve, azt látjuk, hogy 1532-ben már bizonyosan Lippán lakott, legkésőbb ekkor költözhetett ugyanis Budáról a királyi udvartartás tagjaként a városba. Lippa már 1516-ban Szapolyai János birtokába került, és a család egyik jelentős bázisává vált a későbbiekben. A király gyakran tartózkodott az erős, de meglehetősen zordnak és barátságtalannak ismert várban. Amikor visszatért lengyelországi emigrációjából, 1528 novemberében, Lippán rendezkedett be és mintegy másfél évig ott tartotta székhelyét.¹² A várost János király ezen időszak alatt, 1529-ben emelte szabad királyi városi rangra.¹³

⁹ MNL OL P 692 1. 1532. Nr. 3. Buda. 1532. július. 20. Relatiós jegyzet: Relatio egregii Joannis de Ezthar cubicularii Regie Majestatis. Az oklevelet említi: VÉGH 2006. 190. és VÉGH 2008. 195–196.

¹⁰ VÉGH 2006. 78., 85–86.

¹¹ VÉGH 2006. 207.; KUBINYI 1971. 256–257.

¹² Temes vm. 64.

¹³ MÁRKI 1892. 180–181.

Az 1530-as években is több alkalommal, 1532 nyarán például hosszabban is időzött a várban, miként azt itt kiadott dokumentumok is jelzik.¹⁴ Az sem lehetett véletlen, hogy Szulejmán szultán épp e várat jelölte ki a Budáról eltávolított Izabella királynő számára lakhelyül.¹⁵

E városhoz kötődött Bereckfi Mihály további életútja, a város polgára majd, mint az alábbiakban látni fogjuk, városi esküdt is lett, és vagyona is jócskán gyarapodhatott. Még 1532-ben komoly bevételi forrást is jelentő adományt kapott a királytól. János király Bereckfi Mihály mesternek, szakácsának, hűséges szolgálataiért engedélyezte ugyanis, hogy Lippa mellett, de még a város határain belül, ahol a legalkalmasabbnak látszik, a Maros folyón egy új malmot építhessen, és annak jövedelmét ő és utódai is szabadon felvehessék. Szigorúan meghagyta Lippa vára *castellanus*ának és *provisor*ának, valamint a város bírójának és polgárainak, hogy a szakácmestert és utódait a malom tulajdonában tartsák meg, és az abból származó szokásos jövedelem felvételét számukra engedjék meg. Az oklevél kiadását János király tanácsosa, Fráter György révén rendelte el, aki ekkoriban még nagyívű karrierje kezdetén járt, de már János király bizalmi emberre volt.¹⁶ Valamikor a harmincas években Mihály mester házat is vásárolt Lippán, mégpedig a néhai körösbányai Szűcs Lázár özvegyétől, Cseri Ilonától vett meg egy a város központjában, a helyi mészárszék közelében lévő házat, amely Ilona apjáié, Cseri Tamásé volt.¹⁷

Szakács (*Zakach*) Mihály mester 1536-ban súlyosan megbetegedhetett, legalábbis erre utal, hogy ebben az évben készítette el végrendeletét, amelynél a város bírója Szabó Mihály, Sebesi István a Nagyboldogasszony-kápolna *rectora* és Benedek pap volt jelen. A végrendelet értelmében Mihály mester a helyi egyháznak hagyott négy forintot, a Szent Szűz-kolostornak szintén négy forintot, a helybeli Toulouse-i Szent Lajos ferences kolostornak szintén négy forintot, és a Szent Erzsébet-ispotálynak két forintot. A temetésére tíz forintot rendelt, és meghagyta, hogy mivel a lippai házára igen nagy költséget fordított, ha valaki az örököseit el akarná távolítani abból a házból, azt négyszáz forinton alul ne tehesse meg. Testvérének, Bereckfi Péternek, aki még Viden élt, negyven forintot hagyott, és kérte, hogy Péter ebből az összegből az ottani rokonainak, kinek-kinek egy forintot, vagy 50 dénárt adjon belátása szerint, a maradékot pedig saját magának tart-

¹⁴ János király 1532 nyarán (június-júliusban) Lippán tartózkodott. L. KÓVÁRI 1860. 36.; BOTLIK 2003. 600.

¹⁵ Vö. FODOR 1997. 313.

¹⁶ János király oklevele 1532. december 6-án kelt, a relatiós jegyzet: *Relatio venerabili domini fratris Georgii heremite consilarii Regie Majestatis*. MNL OL P 692 1. 1532. Nr. 2.

¹⁷ Lippa városa által kiadott, befejezetlen, datálatlan oklevél, MNL OL P 692 1. 16. sz. Nr. 1.

sa meg. Ugyancsak a testvérének hagyott egy róka hátbőréből készült mezíten subát, nővérének, Dorottyának hat forintot, mostoha anyjának pedig két forintot. Két örökösének – itt a fiára és a leányára célzott – hagyott továbbá négyszáz forintot, azzal a kitételrel, hogy ha azoknak úgy tetszik, anyjuknak is átadhatják ezt az összeget. Szőlősi Istvánnak egy posztóból (*de panno Turpian*) készült hacukát (könnyű felsőkabátot¹⁸), Balázskövi (*Balaskove*) Anna özvegyasszonynak két forintot, az ő leányának pedig egy elhasznált, régi hacukát hagyott. Tót Imre nevű szervitorának tíz forintot és egy világos színű [itt talán: kopottas] subácskát, egy másik, Bíró nevű szervitorának pedig két forintot testált. Mihály mester ezt követően tartozásait sorolta fel: eszerint a királyi felség, azaz János király akkori sáfárának, Szentiváni (*de Zenth Iwan*) Ferenc deáknak tartozott bizonyos posztóféle árával, azaz 82 forinttal, és ugyancsak neki tartozott további 29 forinttal, amely összeget tőle korábban kölcsön kérte; Szakács Miklósnak tartozott másfél forinttal, Szabó Gergelynek két és fél forinttal, egy bizonyos szakácssegédjének másfél forinttal. Továbbá Sebesi János özvegyének Annának hagyott négy forintot és Benedek papnak, gyóntatójának hagyott egy aranyforintot. A budai kőházát fiának és leányának hagyta, amelyről úgy rendelkezett, hogy ha gyermekei úgy akarják, átadhatják a házat feleségének, azaz édesanyjuknak; az a bérlő (*inquilinus*) pedig, aki abban a budai házban lakik, tartozik az ott tartózkodásért húsz forintot fizetni. Ezen felül Mihály mester Kalmár Jánosnak szintén tartozott egy forinttal. A továbbiakban minden egyebet feleségére, Zsófiára bízott, meghagyva, hogy minden ügyben oly módon intézkedjék, ahogy belátása szerint jónak tartja.

Szakácmesterünk a végrendekezést követően még jónéhány évig Lippán élt, és továbbra is a király kegyeiben maradt. Ezt mutatja, hogy János király 1538-ban, Segesváron állított ki egy újabb adománylevelet hű embere számára. Ebben az oklevélben mesterünk vidi Bereckfi Mihályként és természetesen már nemesként, főszakácsként tűnik fel (*nobilis magistri Michaelis Bereczkffy de Wyd supremi coci nostri*). A király, hűséges szolgálataira való tekintettel a Békés megyei Szentmiklós falut Mihály mesternek adományozta, helyesebben erre vonatkozóan már korábban kiadott adományát erősítette meg.¹⁹ Mivel a harmincas évek közepén János király Váradon is hosszasan időzött, nem elképzelhetetlen, hogy a váradi királyi udvarban is Mihály mester töltötte be a főszakácsi tisztséget, és ennek köszönhetően kapta ezt a birtokadományt.

A király halála után, 1540-ben Mihály mester ismét mint lippai lakos tűnik elének. Izabella királynő ugyanis ekkor szólította fel Lippa városát, hogy Szakács

¹⁸ EMSZT IV. 869.

¹⁹ Segesvár, 1538. június 22. MNL OL P 692 1. 1538. Nr. 1.

Mihályt hagyják meg mindazokban a szabadságokban és előjogokban, amelyekben őt még néhai férje, János király részesítette.²⁰ 1544-ben Szakács Mihály mint Lippa város egyik esküdtje jelenik meg egy saját magát érintő adásvételről készült *fassiót* lejegyző oklevélben. Eszerint szintén a város esküdt polgára Vad Bonaventura deák adta el neki a városhoz tartozó Zriniak-hegy alatt fekvő kaszálóját hat forint 25 denárért.²¹ Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy amíg az *intitulatió*ban a városi esküdtnek névsorában Szakács Mihályként szerepel, addig a vásárlás leírásakor eredeti nevén Bereckfi Mihályként említik főhősünket. János király szakácsmestere ezzel el is tűnik szemünk elől, további sorsáról és haláláról egyelőre nem szólnak a források, de életét minden bizonnyal Lippán fejezte be.

Függelék

1.

*János király nemesség- és címeradományja Bereky
(Bereckfi) Mihály főszakácsnak, h.n., é.n.*

Arma Michaelis coci regie Majestatis

Joannes Dei gracia Rex Hungariae, Dalmacie, Croacie etc. Tibi fideli nostro nobili magistro Michaeli Bereky cocorum nostrorum primario, salutem favoris nostri regii continuum incrementum. Non immerito profecto ex institutis regum id apud omnes laude dignum existimatur, quod boni principes clientum a se benemeritorum fame et commodis non apud presentes solum sed etiam apud posteros student consulere, sicuti enim ex splendenti quodam spectaculo rerum redduntur imagines. Ita ex principuum electione et eorum bonitas et clientum conditio meritumque solet elucere, unde illud sapientis dictum non dubitaverimus ex ipso duum afflatus oraculo ex quo omnia bona fiunt proditum esse, quo per similitudinem quandam ostenditur, quemadmodum ex bonis²² arboribus non nisi bonos fructus debere provenire, ita ab optimis principibus et quisve gubernacioni recte consultum esse volunt, non nisi meritos ad remunerandi et ad id posteritatis

²⁰ Izabella királyné parancsa, Buda, 1540. szeptember 29. MNL OL P 692 1. 1540. Nr. 1.

²¹ Lippa város bírása és esküdtjei előtt tett *fassio*, 1544. március 29. MNL OL P 692 1. 1544. Nr. 1.

²² itt: operibus áthúzva

commemoracionem esse eligendos, sane igitur cum te magister Michael preter illam tuam coquendi ac condiendorum epulorum periciam, qua apud Serenissimum quoque Ludovicum Regem predecessorum nostrum felicissime memorie acceptissimus esse perhiberis, singulari fide, probitate, integritate in omni statu rerum et fortunarum nostrarum erga nos fuisse, propria nostra experientia cognoverimus, quippe qui jam multos annos in curia nostra et usque adeo in eo loco ubi maxima fide²³ et synceritate fuit opus, approbatis moribus et tue professioni convenientissimus fueris versatus, dignissimum esse existimamus, ut exigentibus id a nobis tuis meritis, te aliquo regie munificencie nostre munere prosequamur, testatumque apud omnes et presentes et posteros faciamus tequoque a nobis talem esse iudicatum, qualem inter approbatos clientes et subditos nostros posteritati deberemus commendare, hac de causa deliberavimus te et tui gracia nobilem dominam .I. uxorem tuam, necnon .I. de .I. fratrem Germanum tuum et .I. eius filium heredesque et posteros ipsorum universos ex eo ignobilitatis statu in quo progenitorum vestrorum obscuritate hactenus fuistis eximere et in numerum verorum et perfectorum nobilium huius regni assumere atque ascribere prout ascribimus assumusque et a modo deinceps in cetum nobilium hominum regni nostri aggregamus atque annumeramus. In signum vero huiusmodi nove nobilitationis tue, tibi ac dicte domine Sophie uxori tue, predictisque consanguineis tuis ac eorum heredibus et posteritatibus universis per nos concesse hec nobilitatis insignia, scutum videlicet quinquangulare celestini coloris in cuius campo tres sunt lepores currentibus et se se in vicem sequentibus similes, quorum sicuti primus duabus sagittis per collum atque arcos spiculisque longe eminentibus cernitur, ita prostremi singulis sagittis transfixi sunt, qui sane erunt perpetua monumenta tue erga nos affectionis. Cum enim nos aliquando iter agentes animi causa venacione, ut fit itineris tedia levaremus tribus forte leporibus non longe post se se repertis, eorum singulum et uti hic depicti cernuntur modo sagittis confeceramus, nam quod citra jactanciam dictum esse maluimus, fatemur nos non inanem operam in eo exercicio consumpsisse, que cum tibi essent ordine relata, primus fuisti, qui hoc nostri exercitacionis monumentam pro stemate tibi posterisque tuis exoptares.²⁴ Supra ipsum scutum cassis est argentea variis florum foliorumque simulachrys huc atque illuc agitatis et inflexis ornata, prout hoc in fronte presentium literarum nostrarum etc.

²³ itt: probitate, integritate áthúzva

²⁴ Itt áthúzva: Duo hominum nuda simulachra ipsum scutum detinent. Fölé írva más kézzel: Rex recusavit.

2.

*Szakács (Bereckfi) Mihály lippai polgár végrendelete,
Lippa, 1536. március 15.*

In nomine Domini, amen. Anno Nativitatis Eiusdem Millesimo Quingentesimo Tricesimo Sexto, ego Michael Zakach senciens ex hoc saeculo resolvi, licet corpore eger, mente tamen per omnia sanus, iuxta preceptum dominicum volens renunciare modo et omnibus habitis in eo imprimis recommendo animam meam omnipotenti domino sueque genitrici Virgini Marie in hora mortis mee defendendi, corpusque terre unde originem ac propagatorem sumpsit in die iudicii reassumendo. Item ad ecclesiam parochialem lego florenos IIII, ad claustum Beate Virginis lego florenos IIII, ad claustum Beati Ludovici lego florenos IIII, ad hispotale lego florenos duos, item ad sepulturam meam lego florenos decem, Item ad edificium domus magnam feci impensam, si vero quisquam contra heredes meos insurgere volens eos turbare aut a domo alienare extunc infra florenos quadringentos heredes meos expellere non valeat. Item fratri meo Petro Bereczkfy commoranti in possessione Wyd²⁵ lego florenos quadraginta tali conditione, ut illis fratribus meis, qui illis partibus habent, prout sibi melius videbitur secundum suam sagacitatem aliis florenum I, aliis denarios L, reliquos ad usum proprios conservet, eidem fratri meo lego unam subam dorsinam de pellibus volpinis factam nudam, Item sorori mee Dorothe lego florenos sex, item matri mee noverce lego florenos duos, Item duobus heredibus meis lego florenos quadringentos, si vero de voluntate decedere contigerit, dicti quadringenti floreni ad matrem eorundem condescendant, Item Stephano Zewlesy lego unam haczokam de panno Turpian, item relicte Anne Balaskove lego florenos duos, filie eiusdem Balaskove lego unam haczokam veteratam, Item servitori meo Emerico Thot lego florenos decem, et eidem unam subiczam flaveam, Item alio servitori meo Biro vocato lego florenos duos, Item dispensatori Regie Majestatis Francisco literato de Zenth Iwan in precio pilleorum obligor LIII II,²⁶ eidem Francisco literato dispensatori regie Majestatis obligor florenis XXIX, quos ab eodem sub spe mutui et restitutionis petiveram, Item Nicolao Zakach obligor florenis II, item Gregorio Zabo obligor florenis III, item cuidam coco servitori obligor florenis II, item relicte condam Joannis Sebesy

²⁵ Vid = Nemesvid, Somogy megyei település, ahol, miként a hozzá közeli (Nagy)Szakácsi és Kölked felvakban is, a királyi szakácsok éltek.

²⁶ Az összeg jelzése az oklevélben: az L alsó szárát három függőleges vonal metszi át, ehhez adódik hozzá még két forint (II).

domine Anne lego florenos IIII, Item Benedicto presbitero confessori meo lego florenum unum in auro, Item domum meam lapideam Bude habitam lego filio et filie meis, quam si eisdem volente deo decedere contingat extunc ipsa domus ad matrem earundem conjugem videlicet meam condescendat, Item inquilinus qui ipsa domo mea residenciam habuit, obligat pro ipsa residencia florenis XX, Item Joanni Kalmar obligor floreno uno, reliqua omnia relinquo sagacitati coniugis mee, ut quemadmodum sibi melius videbitur, suo modo in omnibus negociis procedat; presentibus ibidem venerabili domino Stephano Sebesy rectori capelle assumptionis Beate Virginis et domino Stephano Zabo iudici huius civitatis Lyppiensis ac Benedicto presbitero ad id specialiter vocatis et rogatis. Datum Lyppie feria quarta post Reminiscere, Anno domini quibus supra.

Rövidítések

Források

- MNL OL P692 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Családok, testületek és Intézmények levéltárai, Magánlevéltárak, P 692 Újhelyi család levéltára
EFK Egri Főegyházmegyei Könyvtár

Szakirodalom

- AVAR 2022 AVAR Anton: *Címereslevél-adományozás a kora újkori Magyarországon (1527–1690)*. Doktori (PhD)-disszertáció, ELTE, 2022. (kézirat)
- BARTA 1987 BARTA Gábor: Humanisták I. János király udvarában. In: *Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk. és az előszót írta: R. VÁRKONYI Ágnes. Budapest, 1987. 193–216.
- BENDA 2005 BENDA Borbála: „Szakácsot olyat fogadtam”. A konyha személyzete a 17. századi magyar főúri udvarokban. *Történelmi Szemle* 47. (2005), 15–46.
- BENDA 2014 BENDA Borbála: *Étkezési szokások a magyar főúri udvarokban a kora újkorban*. Szombathely, 2014.
- BOTLIK 2003 BOTLIK Richárd: Az 1531. évi krakkói alku. Titkos megállapodás az I. Ferdinánd párti erdélyi területek katonai utánpótlásának kérdéséről. *Századok* 137. (2003), 579–601.
- DÉCSÉNYI 1891 II. Ulászló korabeli címeres-levelek. Közli: Décsényi [Schönherr] Gyula. *Turul A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye* 9. (1891), 57–67.

- EISENKOLB 1894 Lakóhelyünk múltjából.1. Dr. Márki S. után írta Eisenkolb Aurél. In: *A Lippai Állami Polgári és Középkereskedelmi Iskola Értesítője az 1893/94. iskolai évről*. Közli: PFEIFFER János. Lippa, 1894. 3–61.
- EMSZT IV *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. IV. (Fém – Ha)*. Szerk. SZABÓ T. Attila. Bukarest, 1984.
- FAZEKAS 2018 FAZEKAS István: Egy 16. század közepi kancelláriai formuláriumos könyv tanulságai. In: *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70. éves Szögi László tiszteletére*. Szerk. DRASKÓCZY István – VARGA Júlia – ZSIDI Vilmos. Budapest, 2018. 551–576.
- FODOR 1997 FODOR Pál: Lippa és Radna városok a 16. századi török adóösszeírásokban. *Történelmi Szemle* 38. (1997), 313–334.
- FÓGEL 1917 FÓGEL József: *II. Lajos udvartartása 1516–1526*. Budapest, 1917.
- FRAKNÓI 1877 II. Lajos király számadásikönyve. 1525. január–július 16. Közli Fraknói Vilmos. *Magyar Történelmi Tár* 2. sorozat 10. (1877), 47–236.
- FÜREDER 2018 FÜREDER Balázs: A Balassa család konyhája és konyhai eszközei a kora újkortól a 19. század közepéig. *Történelmi Szemle* 60. (2018), 129–136.
- IVÁNYI 1936 IVÁNYI Béla: Istvánffy-stylianarium újkortól a 19. század közepéig. *Turul A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye* 50. (1936), 34–76.
- KÖVÁRI 1860 KÖVÁRI László: *Erdély történelme* 3. Pest, 1860.
- KUBINYI 1970 KUBINYI András: A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetések tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. *Levéltári Közlemények* 42. (1971), 203–270.
- LENDVAI 1896 LENDVAI Miklós: *Temes vármegye nemes családjai I*. Budapest, 1896.
- MÁRKI 1892 MÁRKI Sándor: *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája. Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*. Szerk. JANCsó Benedek. II. Első rész. Arad, 1892.
- MIKÓ 2019 MIKÓ Gábor: Oláh Miklós formuláskönyve. Bevezető tanulmány egy készülő kiadáshoz. *Történelmi Szemle* 61. (2019), 617–632.
- TEMES VM. *Temes vármegye*. Szerk. BOROVSKY Samu. (Magyarország vármegyéi és városai) Budapest, 1914.
- VARGA 2001 VARGA Szabolcs: A Majlád-féle lázadás történetének kritikai vizsgálata. In: *Grastyán Endre Szakkollégium. Tanulmánykötet II*. Szerk. MÁTYÁS Balázs. Szekszárd, 2001. 278–193.
- VÉGH 2006 VÉGH András: *Buda város középkori helyrajza 1*. (Monumenta Historica Budapestinensia XV.) Budapest, 2006.
- VÉGH 2008 VÉGH András: *Buda város középkori helyrajza 2*. (Monumenta Historica Budapestinensia XVI.) Budapest, 2008.
- ZOLNAY 1970 ZOLNAY László: Magyar szakácsok a középkorban. *A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum évkönyve I*. (1970), 45–68.